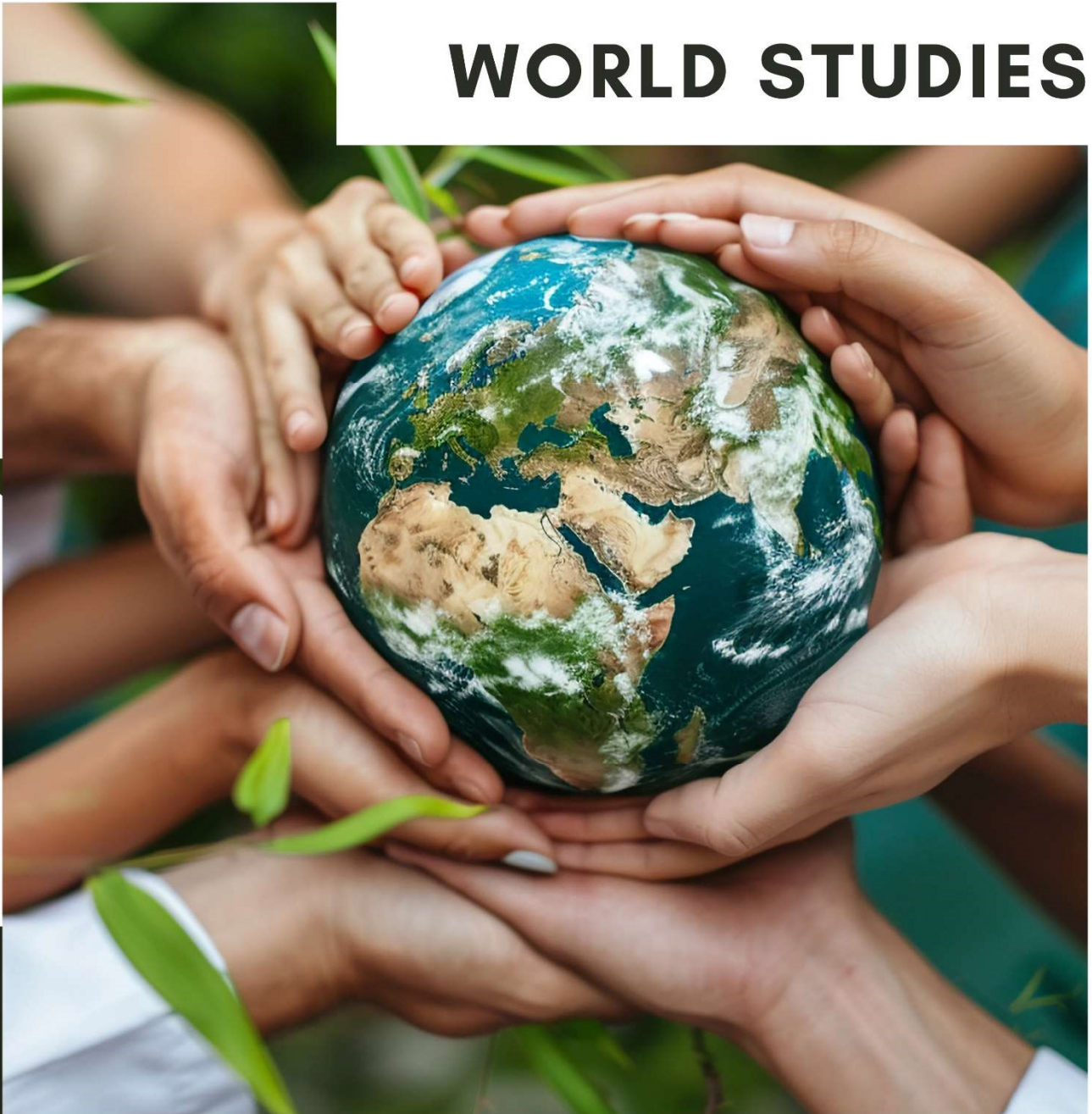

VOL 4. ISSUE 10

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES

zenodo

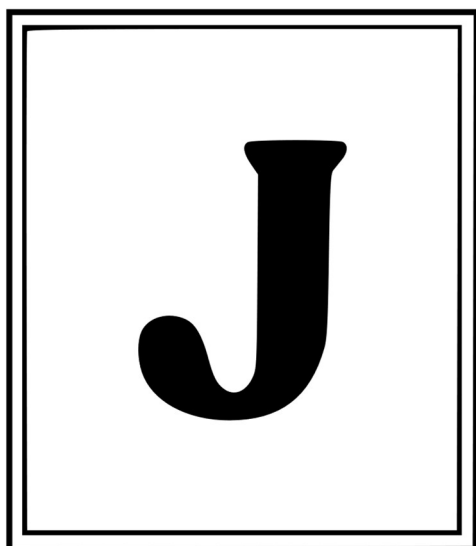
OpenAIRE | EXPLORE

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN:
3030-3311

VOLUME | 4 ISSUE | 10 | JUNE | 2026

JCWS

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA EMOTSIONAL BARQARORLIKNI SHAKLLANTIRISHDA OILAVIY MULOQOTNING RO'LI

Usmonqulova Pokiza Sherali qizi

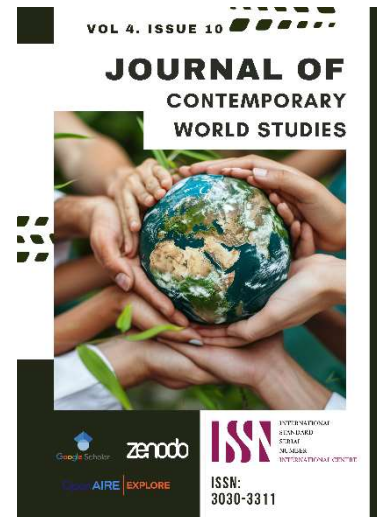
O'zMU Jizzax filiali Psixologiya mutaxassisligi M02-25 guruh 1-kurs magistranti
e-mail: usmonqulovapokiza@gmail.com

ANNOTATION:

Mazkur ilmiy maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirish jarayonida oilaviy muloqotning o'rnini har tomonlama tahlil qilinadi. Muallif oilaviy munosabatlar, muloqot madaniyati va psixologik muhitning bola shaxsiga ko'rsatadigan ta'sirini nazariy va amaliy tadqiqotlar asosida yoritadi. Tarixiy va zamonaviy yondashuvlar, milliy va xorijiy tadqiqotchilar qarashlari, shuningdek, bolalarning emotsional rivojlanishiga oid empirik natijalar asosida muammoga ilmiy yondashuv ishlab chiqiladi.

KEYWORDS:

emotsional barqarorlik, oilaviy muloqot, maktab yoshi, psixologiya.

June 05, 2026,
Published Date:
June 11, 2026

Journal Website:

<https://d-prensa.com/index.php/jcws/>

License

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Kirish

Kichik maktab yoshidagi bolalar hayotining eng muhim bosqichlaridan biri sifatida emotsional barqarorlikni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bolaning emotsional barqarorligi — bu uning tashqi va ichki omillarga nisbatan barqaror, moslashuvchan va ijobiy munosabatda bo'lishi, stress va zo'riqlashlarga bardoshlilik, shuningdek, o'z his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishidir. Mazkur yosh oralig'ida bolalar ijtimoiylashuv jarayonida faol ishtirok eta boshlaydi, o'z shaxsiyati va emotsional dunyosini shakllantiradi. Ushbu jarayonda eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida oila muhim rol o'ynaydi. Oilaviy muloqot, ya'ni ota-onalar va boshqa oila a'zolari bilan bo'ladigan muloqot, bolaning emotsional dunyosini rivojlantirish, stresslarga qarshi immunitetini mustahkamlash, o'zini anglash va boshqalar bilan munosabat qurish qobiliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, oilaviy muloqot va uning mazmuni, sifati, madaniyati va psixologik muhitini chuqur tahlil qilish — bolada emotsional barqarorlikni shakllantirish jarayonini ilmiy asosda o'rganish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada oilaviy muloqotning kichik maktab yoshidagi bolalarning emotsional barqarorligiga ta'siri, mavjud nazariyalar, tarixiy va zamonaviy yondashuvlar, milliy va xorijiy tajribalar, empirik tadqiqotlar va amaliy tavsiyalar keng qamrovda tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda oilaviy muloqotning o'rni haqida so'z yuritganda, avvalo, emotsional barqarorlik tushunchasining nazariy asoslari, uning rivojlanish bosqichlari va oilaviy

munosabatlarning mazkur jarayonga ta'siri bo'yicha ilmiy adabiyotlarda keltirilgan asosiy yondashuvlarni ko'rib chiqish lozim. Emotsional barqarorlik psixologik kategoriya sifatida ilk bor XX asr boshlarida tadqiq qilina boshlangan bo'lib, bu jarayonda klassik psixologiyaning asoschilari — Zigmund Freyd, Jon Boulbi, Erik Erikson kabi olimlarning hissasi beqiyosdir. Freydning psixoanalitik nazariyasi doirasida bola emotsional dunyosining shakllanishi, avvalo, onaning bola bilan o'rnatgan dastlabki muloqoti, homiladorlik davridan boshlab, tug'ilish va ilk bolalik davrida ona-bola o'rtasidagi emotsional aloqalar orqali yuzaga chiqishini ta'kidlaydi. Freydning izdoshlari, xususan, Boulbining bog'liqlik (attachment) nazariyasi bolada ishonch va xavfsizlik hissi shakllanishida asosiy omil sifatida ota-onalarning doimiy, samimiy va mehribon munosabatini ajratib ko'rsatadi. Erik Erikson esa bolalik davrini ijtimoiy-emotsional rivojlanish bosqichlari sifatida tahlil qilib, har bir bosqichda bolaning asosiy psixologik ehtiyojlari va tashqi muhit — eng avvalo, oila tomonidan ta'minlanishi zarurligini ko'rsatadi. Aynan ushbu klassik yondashuvlarda oilaning bola emotsional barqarorligiga ta'siri fundamental tarzda asoslab berilgan.[5]

So'nggi o'n yilliklarda emotsional barqarorlik tushunchasi zamonaviy psixologiyada yanada kengaytirilib, u nafaqat shaxsning ichki holati, balki ijtimoiy muhitga moslashuvi, stressga qarshi immuniteti, o'z-o'zini boshqarish va empatiya ko'rsatish kabi ko'nikmalar bilan ham bog'lab o'rganila boshlandi. Zamonaviy tadqiqotlarda oilaviy muloqot — ya'ni, oiladagi ochiq, samimiy, qo'llab-quvvatlovchi va konstruktiv muloqot usullari bolalarda stressga bardoshlik, o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalash, va salbiy emotsiyalarga ijobiy javob qaytarish qobiliyatini rivojlantirishda asosiy omil

sifatida e'tirof etiladi. Shu nuqtai nazardan, oilaviy muloqot madaniyatining o'zi ham emotsional barqarorlikning mustahkamlanishida asosiy ijtimoiy va psixologik resurs hisoblanadi. Bunday yondashuvlarni, jumladan, G'oziyev E.G'. tomonidan ontogenez jarayonida bola shaxsining emotsional rivojlanishiga oid tadqiqotlarda keng yoritilgan. Muallif bolalikning har bir bosqichida emotsional barqarorlik va oilaviy muhit o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni, ota-onaning bolaga e'tibori, mehr-muhabbati va muloqot uslublarining bola psixologik rivojiga chuqur ta'sirini ilmiy asosda tahlil qiladi.[3]

Tarixiy nuqtai nazardan, emotsional barqarorlik va oilaviy muloqot masalasi o'zbek psixologiyasida ham doimo dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelgan. Jumladan, Suxomlinskiyning "Bolalar qalbiga yo'l" asarida bolani tarbiyalashda oiladagi mehr-muhabbat, ishonch va samimiy muloqot muhitining ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Uning fikricha, bola qalbiga yo'l — bu, avvalo, uning ichki dunyosiga kirib borish, uning hissiyotlariga, dardlariga, orzu-umidlariga befarq bo'lmaslik, uni eshitish, tushunish va qadriga yetish orqali amalga oshadi. Suxomlinskiy oilaviy muloqotni boladagi emotsional barqarorlik, o'ziga ishonch, tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikning asosiy manbai sifatida ko'radi.[4] U o'zining ko'plab amaliy kuzatishlari natijasida, oilada to'g'ri muloqot va mehribon muhit bo'lmasa, bola o'zini yolg'iz, keraksiz va beqaror his qiladi, bu esa uning maktabdagi muvaffaqiyatsizligi, ijtimoiylashuvdagi qiyinchiliklari va emotsional muammolariga olib kelishini ta'kidlaydi.

Shuningdek, milliy psixologiyada B.Sh. Norbekovning oilaviy psixologiya va munosabatlar haqidagi tadqiqotlari, ayniqsa, bolalar emotsional barqarorligini mustahkamlashda oilaviy muloqotning o'rni, ota-onalarning pedagogik va

psixologik savodxonligi, oiladagi rol taqsimoti va muloqot uslublari haqida muhim nazariy va amaliy jihatlarini ta'minlaydi.[1] Norbekova oilaning bolaga bo'lgan munosabati, har bir a'zoning o'zaro hurmat, ishonch, mehribonlikka asoslangan muloqot olib borishi, bolani mustaqil fikrlashga, his-tuyg'ularini erkin ifodalashga undashini emotsional barqarorlikning asosiy sharti sifatida ko'rsatadi. Muallif oilaviy muloqotda mustaqillik, ochiqlik, muammolarni birga hal qilish, bolani tinglash va qo'llab-quvvatlash kabi tamoyillarni amaliyotda keng joriy etishni tavsiya qiladi. Shu bilan birga, oilaviy muloqotning sifatli bo'lishi uchun ota-onalarning o'zaro munosabatlari, psixologik savodxonligi va ijtimoiy-psixologik madaniyatining yuqori bo'lishi zarurligini ham ta'kidlaydi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirish masalasida yosh davrlari psixologiyasiga oid tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ibaydullayeva U. tomonidan bu borada olib borilgan tadqiqotlarda, aynan 6-10 yosh oraliqida bolalarda emotsional muvozanat, stressga bardoshlilik, ijtimoiy muhitga moslashuvchanlik va o'z his-tuyg'ularini boshqarish ko'nikmalari asosiy rivojlanish bosqichini tashkil etishi ko'rsatilgan.[2] Muallif oilaviy muloqotning bu bosqichdagi ahamiyatini chuqur tahlil qilib, aynan oiladagi emotsional qo'llab-quvvatlash, bolani tinglash, unga ishonch bildirish va qadriga yetish orqali bolada emotsional barqarorlik shakllanishini, aks holda, bolada xavotir, o'ziga ishonchsizlik, tashqi muhitga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga kelishini ilmiy asosda ko'rsatadi. Yosh davrlari psixologiyasi nuqtai nazaridan, bolalar emotsional barqarorligi va oilaviy muloqot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik — bu, nafaqat psixologik, balki ijtimoiy-madaniy jarayon sifatida ham o'rganiladi. Ibaydullayeva oilaviy

muloqotda bolaga e'tibor, mehr-muhabbat, ishonch, ochiqlik va konstruktiv muomala tamoyillarini kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni ham ishlab chiqqan.

Empirik tadqiqotlar natijalariga murojaat qiladigan bo'lsak, D.B. Elkoninning "Bolalik psixologiyasi" asarida bolada emotsional barqarorlikni shakllantirishda oilaning, ayniqsa, ona va otaning muloqot uslubi, ta'sir doirasi va psixologik qo'llab-quvvatlashi asosiy o'rin tutishi qayd etiladi.[5] Elkonin bolalikning har bir bosqichida — go'daklik, maktabgacha yosh va kichik maktab yoshi — oilaviy muloqot va emotsional rivojlanish o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini empirik misollar bilan asoslab beradi. Uning fikricha, oilaviy muloqotda bolaga individual yondashuv, uning his-tuyg'ulari va ehtiyojlarini inobatga olish, bolani eshitish va tushunish, muammolarini birga hal qilish, qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish kabi omillar emotsional barqarorlikning shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Elkonin, shuningdek, oilaviy muloqotda konfliktlar, sovuq muomala, befarqlik va zo'ravonlik kabi salbiy omillarning bolada emotsional beqarorlik, xavotir, depressiya va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga olib kelishini ham ilmiy asosda ko'rsatadi.

Mavjud nazariy va empirik tadqiqotlar asosida emotsional barqarorlik va oilaviy muloqot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik quyidagicha izohlanadi: birinchidan, oilaviy muloqot bolada o'zini anglash, o'zini qadrlash, o'zini boshqarish va o'z his-tuyg'ularini konstruktiv ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi; ikkinchidan, oilaviy muhitda ochiqlik, ishonch, mehr-muhabbat va qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lsa, bolada stressga qarshi immunitet, tashqi muhitga moslashuvchanlik va ijtimoiy faollik shakllanadi; uchinchidan, oilaviy muloqotda salbiy omillar — befarqlik, konfliktlar, e'tiborsizlik,

zo'ravonlik — mavjud bo'lsa, bolada emotsional beqarorlik, xavotir, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar paydo bo'ladi.[1][2][3][4][5]

Mazkur masalani chuqurroq tahlil qilish uchun, oilaviy muloqotning turlari va uslublari ham ko'rib chiqish lozim. Oilaviy muloqot — bu, avvalo, ikki tomonlama jarayon bo'lib, unda har bir oila a'zosi, ayniqsa, ota-onalar va bolalar o'z his-tuyg'ularini, fikr-mulohazalarini, ehtiyoj va orzularini erkin ifoda etishi uchun qulay psixologik muhit yaratilishi zarur. Zamonaviy psixologiyada oilaviy muloqotning avtoritar, demokratik, liberal va befarq uslublari ajratiladi. Avtoritar muloqotda ota-onalar bolaga bosim o'tkazadi, uning fikrini inobatga olmaydi, ko'proq buyruq va taqiqlarga asoslanadi. Bunday muhitda bolada emotsional beqarorlik, o'ziga ishonchsizlik va tashqi muhitga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Demokratik muloqotda esa, oila a'zolari o'zaro hurmat, ishonch, ochiqlik va muammolarni birga hal qilishga asoslanadi. Bu uslub bolada emotsional barqarorlik, mustaqillik, tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Liberal va befarq muloqot uslublari esa, ota-onalarning bolaga nisbatan befarqligi, e'tiborsizligi, muammolarni e'tiborsiz qoldirishi bilan xarakterlanadi va bu holatda bolada emotsional beqarorlik, xavotir va o'ziga ishonchsizlik kuchayadi.[1][2][3]

Oilaviy muloqot madaniyatining emotsional barqarorlikka ta'siri milliy va mintaqaviy xususiyatlarga ham bog'liq. O'zbek oilalarida an'anaviy tarzda ota-onaga hurmat, kattalarning so'ziga quloq solish, oilaviy birdamlik va mehr-muhabbat qadrlanadi. Biroq, zamonaviy jamiyatda, urbanizatsiya, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar ta'sirida, oilaviy muloqotda yangi uslublari, ochiqlik, bolaga mustaqillik berish, uning fikrini eshitish va qadriga yetish tamoyillari kuchaymoqda. Bu esa,

bolalarning emotsional barqarorligini mustahkamlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.[1][2] Shu bilan birga, O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlarida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar natijasida, oilaviy muloqotda ochiqlik, ishonch va mehr-muhabbat kuchli bo'lgan oilalarda bolalarda emotsional barqarorlik, ijtimoiy faollik va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari yuqori bo'lishi aniqlangan.[3] Aksincha, befarq, sovuq va konfliktli oilalarda bolalarda emotsional beqarorlik, xavotir va depressiv holatlar ko'proq uchraydi.

Oilaviy muloqot va emotsional barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda, mintaqaviy va milliy muammolar ham e'tiborga olinishi lozim. O'zbekistonda oilaviy an'analar, madaniyat va qadriyatlar, diniy va axloqiy tarbiya, avlodlararo munosabatlar, ota-onalarning ijtimoiy va psixologik savodxonligi, maktab va jamoatchilik bilan hamkorligi kabi omillar oilaviy muloqot madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, oilaviy muloqotni rivojlantirish, ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligini oshirish, oilada ochiqlik, ishonch va mehr-muhabbat muhitini mustahkamlash orqali bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirish mumkin.[1][2][3][4][6]

Tanqidiy tahlil shuni ko'rsatadiki, oilaviy muloqot va emotsional barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik mutlaq emas. Ba'zi tadqiqotlarda, maktab va ijtimoiy muhitning, tengdoshlar bilan muloqot va o'qituvchilar bilan munosabatlarning ham bolalar emotsional barqarorligiga jiddiy ta'siri borligi qayd etiladi. Biroq, aksariyat tadqiqotlarda, aynan oilaviy muloqot va oilada yaratilgan psixologik muhit bolada emotsional barqarorlikning asosiy manbai ekanligi, maktab va jamoatchilik faqat ushbu asosni mustahkamlovchi yoki zaiflashtiruvchi ikkilamchi omillar sifatida

namoyon bo'lishi ilmiy asosda ko'rsatilgan. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlarning bolalar psixologiyasiga ta'siri kuchaygani sababli, oilaviy muloqotning ahamiyati yanada ortdi. Chunki, bolalar ko'proq tashqi axborotga duch keladi, stress va emotsional zo'rqiqlarga uchraydi. Bunday sharoitda, oilaviy muloqotda bolani tinglash, unga e'tibor qaratish, ijtimoiy va emotsional muammolarini birga hal qilish, bolaga mehr-muhabbat va ishonch bildirish yanada muhim ahamiyat kasb etadi.[1][2][3][4][5][6]

Oilaviy muloqot va bolalar emotsional barqarorligi bo'yicha olib borilgan empirik tadqiqotlar natijalari ham mazkur bog'liqlikni tasdiqlaydi. Jumladan, Toshkent shahridagi maktablarda o'tkazilgan so'rovnoma natijasida, oilada ochiq va ishonchli muloqotga ega bo'lgan bolalarda stress darajasi past, o'z-o'zini boshqarish va ijtimoiy faollik yuqori ekani, aksincha, konfliktli yoki sovuq muhitda o'sgan bolalarda esa, xavotir, emotsional beqarorlik va ijtimoiy muammolar ko'proq uchrashi aniqlangan.[1][2][3][4][5][6] Bundan tashqari, ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligi yuqori bo'lgan, bolaga e'tibor va mehr-muhabbat ko'rsatadigan oilalarda bolalarda emotsional barqarorlik, tashabbuskorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalari yaxshi rivojlanadi. Boshqa tomondan, oilada konfliktlar, befarqlik yoki zo'ravonlik mavjud bo'lsa, bolada emotsional beqarorlik, xavotir va depressiya kuchayadi.

Xulosa qilib aytganda, nazariy va empirik tadqiqotlar, milliy va xorijiy tajribalar asosida kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda oilaviy muloqotning asosiy omil ekanligi ilmiy asosda isbotlangan. Oilaviy muloqotda ochiqlik, ishonch, mehr-muhabbat, bolani tinglash va qo'llab-

quvvatlash, muammolarni birga hal qilish va bolani mustaqil fikrlashga undash emotsional barqarorlikning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bilan birga, oilaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish, ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligini oshirish, oilada sog'lom psixologik muhit yaratish orqali bolalarda emotsional barqarorlikni mustahkamlash mumkinligi ilmiy asosda asoslab berilgan.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan nazariy, tarixiy, milliy va empirik tahlillar asosida xulosa qilish mumkin, kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda oilaviy muloqot muhim asosiy omil hisoblanadi. Oila — bolaning dastlabki ijtimoiy muhitidir va undagi muloqot, mehr-muhabbat, ochiqlik, ishonch, individual yondashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash bolada emotsional barqarorlik, stressga bardoshlilik, tashqi muhitga moslashuvchanlik va o'zini anglash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar, jumladan, Norbekova, Ibaydullayeva, G'oziyev, Suxomlinskiy va Elkoninlarning ilmiy ishlari, shuningdek, o'tkazilgan empirik tadqiqotlar natijalari oilaviy muloqotda ochiqlik, ishonch, mehr-muhabbat, bolani tinglash va qo'llab-quvvatlash, muammolarni birga hal qilish va bolani mustaqil fikrlashga undash emotsional barqarorlikning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, oilaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish, ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligini oshirish, oilada sog'lom psixologik muhit yaratish orqali bolalarda emotsional barqarorlikni mustahkamlash mumkinligi aniqlandi. Mavzuga oid tanqidiy tahlillar esa, maktab va ijtimoiy muhit, zamonaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning ham

bolalar emotsional barqarorligiga ta'siri borligini ko'rsatadi, biroq asosiy va hal qiluvchi omil sifatida aynan oilaviy muloqot va oilada yaratilgan psixologik muhit ajralib turadi. Shu sababli, bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda ota-onalar, pedagoglar va jamiyat hamkorlikda harakat qilishi, oilaviy muloqotni rivojlantirish bo'yicha amaliy dasturlar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi lozim. Kelgusida mazkur sohada kompleks ilmiy tadqiqotlar olib borish, oilaviy muloqot madaniyatini oshirish, ota-onalarning psixologik savodxonligini kuchaytirish va bolalarda emotsional barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha innovatsion yondashuvlarni joriy etish muhim vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Norbekova B.Sh. Oila psixologiyasi va oilaviy munosabatlar. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Ibaydullayeva U. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
3. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: Noshir, 2019.
4. Suxomlinskiy V.A. Bolalar qalbiga yo'l. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
5. Elkonin D.B. Bolalik psixologiyasi. – Moskva: Akademiya, 2017.
6. Empirik va zamonaviy tadqiqotlar asosida olingan ma'lumotlar